

Els colors de la memòria:

a quadrets entremig del monocromatisme i del daltonisme ideològic

Francesc Canosa

L'autor analitza el paisatge memorístic de Catalunya des de la Guerra Civil fins a l'actualitat bussejant en la història d'Unió Democràtica de Catalunya perquè al seu parer no es pot entendre Catalunya sense aquest partit, ni es pot entendre la República, la Guerra Civil, la dictadura, la transició... Perquè no és la memòria d'un partit, és la memòria d'un país que sempre és a quadrets.

L'1 de març de 1942 Jaume Miravittles està a una reunió de «personalitats» d'ERC a l'exili mexicà. L'home que va guanyar la guerra de la propaganda a la Guerra (creador de l'innovador i infatigable Comissariat de Propaganda de la Generalitat) ara s'aixeca i diu: «he estat jo qui he defensat la tesi de l'oportunisme catalanista només limitat per dues fronteres: el comunisme i el feixisme».¹ Mira que havia estat jove comunista (i d'Estat Català); mira que tenia amics; mira que els havia fet favors, mira que tantes coses... però ara «continuen atacant-me». L'home el primer acte de propaganda del qual va ser rebre amb repic de tambors a granel i cabassos de paraules amigues el vaixell soviètic *Zirianin* a Barcelona; l'home que era ombra de Lluís Companys ara està perplex de clarividència: veu, com mai, el color enmig els colors.

Miravittles obre els ulls i s'adona que un «dels homes més brillants que ha donat la Catalunya del segle XX, i també un dels representants més genuïns de l'esperit liberal, del predomini de l'home per damunt de qualsevol ideologia política que el convertís en un simple instrument», és Just Cabot. I, aquest, tristot al seu exili de París, col·lecciona adjectius de «brillant», «intel·ligent», «mestre de periodistes». Poc més pot fer. El que va ser brúixola d'una de les publicacions catalanes més lluminoses, *Mirador*, sempre ho va clissar de manera fosforescent i nutritiva: «La meua teoria del formatge s'ha revelat exacta, dit sigui sense immodèstia. Si parteixes un formatge de bola, les dues meitats són del mateix formatge; no en surt mai l'altra

¹ Miravittles, Jaume. *D'Europa a Amèrica. Dietari d'exili (1941-1945)*. Barcelona: Proa, 2009.

meitat del gruyère. I Espanya era un sol formatge. Les bestieses i àdhuc el lèxic d'una banda, al que s'assemblen més, és a les bestieses i al lèxic de l'altra banda».² Això escriu al seu amic Lluís Capdevila el 5 de febrer de 1940. L'altre veterà periodista s'arrossega pel seu exili de Poitiers. El director estrella de *La Humanitat*, el gran diari d'ERC durant la República, creat pel seu amic Lluís Companys, ara fa memòria, escrivint les seves memòries. També es sorprèn: se li apareixen cristal·linament els anys monocromàtics.

Tots aquells aldarulls, aquells atemptats, aquells atracaments, aquella agror, aquella rancúnia, aquella violència inconscient o premeditada afeblien la República, l'enlletgien, la descreditaven i sols afavorien als enemics de la República. Sense voler-ho, sense pensar-s'ho, els extremistes de l'esquerra responenent a l'agressió de la dreta més o menys feixistoide col·laboraven amb els de dreta: la F.A.I. —sense pensar-s'ho, sense voler-ho col·laborarà amb el doctor Albiñana adoptant, sinó de jure de facto, com el doctor Albiñana, la dialèctica de les pistoles, llei de la jungla. Oblidant que quan la democràcia no es una fal·làcia i tapabruts de cal drapaire les divergències del pensar i el sentir entre persones civilitzades les dirimeix la paraula i no la pistola. El poble obrer tenia el dret de demanar als doctors de la República un xic més d'energia i responsabilitat. Però tenia el deure de fer-ho amb més civilitat.³

Civilitat. La paraula li va com anell al dit a un home de la Universitat catalana dels anys trenta. Ara està fent un esforç incommensurable per civilitzar les elits en ple franquisme. Ara està fent una feina sobrehumana per renovar la història catalana. Jaume Vicens Vives també ho veu

el 1959, per això es va fer historiador, pels colors: «Els uns lluiten pel blanc i els altres pel negre; després resulta que la cosa és de cafè amb llet».⁴ Molts estan fent memòria. Perplexos, vacil·lants, fluctuants, titubejants van redescobrint que sí, que potser sí que hi havia, que hi ha, un país entremig. Que sí, que malgrat les sensibilitats polítiques diverses, potser Catalunya, el país abonat a la tragèdia, la terra inhalant de desgràcies col·lectives, ha quedat destenyida,

atrapada per la marea bicolor.

Tot això assetja, repica a una casa omnívorament fosca, humida. En aquest punt de llum feble, constant, hi ha una persona que està treballant per alliberar Catalunya del daltonisme ideològic. Ell està pintant aquell país que sempre ha viscut entre *el roig i el negre*. Recordem. Això li escrivia al seu amic, el poeta lleidatà Màrius Torres, en una de les desenes i desenes de cartes que li envia. 17 de novembre de 1937:

Sempre recordaré una de les visions de la Barcelona de començos de la guerra: a capitania general, que després de rendit el general Goded a la guàrdia civil fou ocupada pels «milici-

ans» dels partits, havien hissat tot de banderes; n'hi havia de negres, de vermelles i negres, de verdes i vermelles, de totes vermelles amb la falç i el martell i de totes vermelles sense, de republicanes unitàries, de republicanes federals; entre tantíssimes banderes de partits, com una més, una de tantes, hi havia la catalana. ¿Com pot caure un poble en una aberració semblant? ¿Com ha pogut perdre l'instint que la seva bandera ha d'estar per damunt de totes o, millor encara, ser l'única?⁵

Joan Sales, jove oficial de l'Escola de Guerra de la Generalitat, viurà marcat per sempre més per la guerra, pel desastre nacional. Torna de l'exili el 1948 i no podrà publicar la correspondència amb Torres fins 1976. És clar, les cartes il·luminen «la tragèdia més incoherent que deu haver viscut el nostre país en tota la seva història». La solució? Fer ficció de la realitat. El 1956 publica la novel·la *Incerta glòria*. Tant a la realitat (*Cartes a Màrius Torres*), com a la ficció (*Incerta glòria*) pinta un país (i una existència) atrapat entre colors. L'absolutisme monocromàtic, el país daltònic. Res ha servit, tot s'ha destruït. Per això l'obsessió de Sales és «testimoniar». Ell sap perfectament (com els d'altres) que és un testimoni «sense parió» per tot el que ha viscut i sobreviscut. Testimoniar, mostrar, demostrar, afirmar. Ell sap que s'està quedant sense explicació i sense explicació morim. Ell i el país: aquell entremig.

A les palpentes, s'esvaeix, és boira: la memòria de Catalunya deixa de ser col·lectiva per passar a tenir les mides minúscules de carnet ideològic: adés roig, ara negre. Com el cub de *rubik* el color d'un sol quadret condiciona la memòria violada de tot el cub. 43 trilions de posicions possibles per al cub; sis cares; nou quadradets a cada cara... Però els colors no encaixen, no els veiem. On són? On som? Descomposició permanent. Totalitarisme del quadret monocolor. Perquè, «Guanyi qui guanyi, jo he perdut», escriurà l'escriptor. I es posa a moure el cub *rubik* de la memòria.

La feina va ser ingent, sobrehumana, perpetuadora d'una peça. Molts anys després de la seva mort (va morir el 1983) Núria Folch, esposa de Sales, però sobretot gran vetlladora i perpetuadora de la seva obra i de l'editorial Club Editor, feia algunes reflexions a la revista *Paper de Vidre* (27 de setembre de 2007), sobre aquells dies de pintar a les fosques:

Els dels *Quaderns de l'exili* van fer un programa comú, al marge de tot partit polític concret, del que havia de ser la gran pauta de la renaixença nacional, de la represa de la Renaixença. El programa anava encapçalat per la declaració «Catalunya, València i Balears són tres països i una sola nació». I a l'hora de fer la crítica, al llarg de les cartes, del que van fer uns i altres, l'únic partit que surt intacte és Unió Democràtica de Catalunya. I quan vam tornar aquí veníem a fer país, a ajuntar-nos amb tots els que feien alguna cosa. I un d'ells era Unió, a la clandestinitat, i d'altres partits també a la clandestinitat. En Joan, es va fer d'Unió, sense sentir-se cap aptitud per la política de partits, més que la macropolítica, però era una manera de sostenir-la....

ARA ESTÀ FENT UN ESFORÇ INCOMMENSURABLE PER CIVILITZAR LES ELITS EN PLE FRANQUISME. ARA ESTÀ FENT UNA FEINA SOBREHUMANA PER RENOVAR LA HISTÒRIA CATALANA

² Soler, Valentí. *El periodisme silenciàt: Just Cabot. Vida i cartes de l'exili (1939-1961)*. Barcelona: Acontravent, 2008.

³ Capdevila, Lluís (edició de Francesc Canosa Farran). *Història de la meua vida i dels meus fantasmes. La República, el periodisme, el teatre*. Valls: Cossetània, 2012.

⁴ Vicens Vives, Jaume. «Sobre les estructures», Àncora, (18 de setembre de 1959)

⁵ Sales, Joan. *Cartes a Màrius Torres*. Barcelona: Club Editor, 2007, pàg. 114-115.

Això pensaven Sales i la seva colla a l'exili (Lluís Ferran de Pol; Raimon Galí, Josep M. Ametlla...) i per això tornen: no hi feien res allà. Lluny. Aquí sí que hi fan molt: ho fan tot. Per això, per ell, Unió és més que un partit polític: exemplifica el desastre de la Guerra. Unió és *Incerta glòria* i *Cartes a Màrius Torres*. Atrapats entre la realitat i la ficció. Atrapats entre el roig i el negre (els *fai-langistes* que deia ell, la unió harmònica i única de la FAI i la Falange). Unió és el partit perseguit,

**LA MEMÒRIA DE CATALUNYA
DEIXA DE SER COL·LECTIVA PER
PASSAR A TENIR LES MIDES
MINÚSCULES DE CARNET
IDEOLÒGIC: ADÉS ROIG, ARA
NEGRE**

criminalitzat, assassinat el juliol de 1936 per catòlics i el gener de 1939 per catalanistes. Hi ha exemple més real i més simbòlic de la tragèdia de tot un país? D'uns i d'uns altres: «guanyi qui guanyi, jo he perdut». És la història de la Catalunya majoritària, de l'entremig, de les persones premsades, invisibles, dels atrapats. Un relat que, paradoxalment, comença a caminar els dies de la (incerta) glòria d'abril republicana. El 7 de novembre de 1931 hi ha un grup de joves que munten un partit. Diuen que són altament conscients del present:

La transcendència del moment en què vivim, i la necessitat d'una actuació perseverant i sistematitzada, per tal de renacionalitzar la nostra terra d'acord amb els principis cristians que foren el ferment plasmador de la Nacionalitat Catalana, i el desig de fer real i viva la democràcia que sols pot basar-se en la creixent capacitat dels ciutadans, hem empès els signants a constituir un agrupament polític, amb el nom d' «Unió Democràtica de Catalunya», que vol recollir les adhesions del patriotes que, amb idearis accidentalment divergents, concordin amb nosaltres en la concepció espiritualista de la Societat i en la pressa de restaurar integralment la nostra Catalunya....⁶

Molt bé, aquest és l'encapçalament del manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya.⁷ Després vindran els 9 punts ideològics, però certament, aquells 19 joves fan un partit que es pot resumir en una frase, com si fos un *sound bite* etern. La va fer esclatar dins d'una pell de supervivència Pau Romeva. Fundador, diputat, escriptor, pedagog. Cansat del repicar, i saquejar, dels anarquistes a casa seva un dia un li pregunta: «Però vos que sou roig o blanc? Per algunes coses sembla que sigueu de dretes i per altres d'esquerres». I ell respon: «Voleu que us ho digui? Sóc a quadrets!» Això és Unió, símbol d'un país atrapat per la dictadura dels colors. Perquè són demòcrates, cristians, catalanistes. Ingredients exòtics per la política catalana d'extremes ancestrals. Avantguardistes. Petits i grans (uns 2500 militants als anys trenta). Unió és la suma dels intel·lectuals catalanistes del carlisme (Lluís Vila d'Abadal, Joan B. Roca i Caball); el nucli d'intel·lectuals catòlics vinculats a el diari *El Matí* (Pau Romeva, Maurici Serrahima) i el grup de professionals liberals que marxen d'Acció Catalana (Manuel Carrasco, Miquel Coll i Alentorn). Són la incomoditat de la normalitat. L'explicació del no explicat.

El 1931 hi vida més enllà de Francesc Macià i de Francesc Cambó. Unió és la frontissa, perquè permetran que la porta de la jove democràcia catalana pugui moure's. Entre la Lliga i Esquerra. Entre la dreta i l'esquerra. Entre feixistes i revolucionaris. Sempre entre. Enmig: hi ha un partit que fa moure el tradicionalisme català cap a la modernitat, que fa moure el país cap al futur amb la innovadora i moderníssima democràcia cristiana, però sobretot que fa moure el país davant de les complexes equacions de la realitat. Mira la Llei de Contractes de Conreus de 1934: enfronta propietaris i camperols per la terra; enfronta ERC i la Lliga; enfronta Catalunya i Espanya. Pau Romeva dona solució, resposta: es belluga, actua i rep per totes bandes: Esquerra, dreta, propietaris, camperols... Però la frontissa, ben col·locada, forta, resistent, no falla: es mou. Predestinats al funambulisme de l'entremig, perquè «Vergonyosament Esquerres i Dretes Catalanes malden per a fer triomfar a casa nostra el «regionalismo» estil Azaña o estil Gil Robles que en el fons és el mateix. Catalans: Cal reaccionar contra aquesta Política antinacional inspirada en conveniències forasteres». Reiteradament, això deia el *El Temps* (publicació del partit) el 13 de gener de 1934. Insistentment el color d'un partit petit interpretava, realment, els colors del *rubik* català. I ho feia amb coherència, rigor, fidelitat, sensibilitat... Es veia, es veia, l'avançament piconador dels colors... «En les hores aflictives, que hem viscut i passem, Catalunya s'ha vist comprimida entre les dues Espanyes i de la pena estrident d'una Espanya inquieta i revolucionària ha passat a l'Espanya de la llei de la força. Catalunya sagna de dins la seva ànima». Escriurà profèticament l'1 de febrer de 1936 (com tants d'altres cops ell i la resta de dirigents havien escrit i dit) Lluís Vila d'Abadal. Així serà.

**VAN ARRIBAR ELS COLORS
MORTÍFERS. RIUS, RIUADES.
INUNDANT TOTES BANDES, TOTES
LES SENSIBILITATS POLÍTiques,
BÉ, TOTES LES SENSIBILITATS DEL
PAÍS DE L'ENTREMIG**

Van arribar els colors mortífers. Rius, riuades. Inundant totes bandes, totes les sensibilitats polítiques, bé, totes les sensibilitats del país de l'entremig, del país no tenyit de roig i negre. El 24 de juliol de 1936 la primera matança col·lectiva. Francesc de Paula Badia, entre d'altres militants d'Unió, són assassinats a Terrassa. El seu fill, Oriol Badia tenia tres anys. Va ser a sota casa mateix: «El meu pare acabava de fer una capella, i li van dir: «vostè com és burgès...», i ell va dir: «home, burgès no ho sóc». I li diuen, «Oh però vostè és catòlic». I diu: «ah! això sí». I se'l van endur amb altres». Cada paraula és una bala: persecució, delacions, amenaces, assassinats, exilis. Cada paraula és un pica i repicar a les portes.

Molts militants d'Unió amaguen gent. A casa de Miquel Coll i Alentorn ho tenen tot preparat per quan pica el persistent registre de la FAI: el capellà du l'americana posada i el rebut a les mans, es fa passar per cobrador del gas. Funciona. Piquen a més portes després de dinar. Al menjador de Lluís Vila d'Abadal es reuneix diàriament la cúpula d'Unió. Missió: salvar persones en perill. Són centenars i centenars. Viatges i viatges amb cotxes plens fins a peu de frontera. Però continuen picant i repicant i Unió es manté sempre fidel al país, a la República. A Claudi Bassols, pare d'Agustí Bassols, ex conseller de justícia, el vénen a buscar pels bombardejos de 1938. Un petó a la dona, als nens. El tanquen a la txeca de Vallmajor. El motiu: ser metge i assistir a capellans i perseguits. La família Bassols veu l'ombra de Manuel Carrasco i Formiguera. Una bala mortal de paper a *Solidaridad Obrera* fa que marxi el febrer de 1937 cap a Euskadi. No volia. Comença el drama. França. Perpinyà. Baiona. El vaixell cap a Bilbao... Sotsobra la tragèdia. La detenció. Diuen que no es pot fer res. 9 d'abril de 1938. El van assassinar dient: «Jesús, Jesús, vis-

⁶ Podeu trobar el manifest sencer de la fundació d'UDC a <http://www.unio.org/partit/manifest.asp>

⁷ Aquest article té com a base de referència, Canosa, Francesc. *Entre el sabre i la bomba. Memòries d'un país i d'un partit. Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*. Barcelona: Acontravent, 2012.

ca Catalunya lliure». Roig. El capità, quan va tirar el tret de gràcia, va exclamar: «creo que han matado a un caballero». La família mai ha rebut la seva última carta malgrat la promesa del director de la presó. El certificat de defunció sí que el reben: «Falleció en despoblado por heridas de arma de fuego». Tragèdia al quadrat, al cub, a totes les potències. La família Carrasco, a París, atrapada per una altra Guerra, la Segona. Sobredosi real i simbòlica del país de l'entremig. Fos a negre.

Però no. Malgrat el genocidi, malgrat la metralladora dels relats hegemònics el país de l'entremig continua viu. Com una espelma a la gola del llop: constant, fidel, il·lumina, escalfa. L'espelma és el que queda de la tragèdia. És la Catalunya iceberg, enfonsada, congelada, tot i ser real. Ara sura. Es veu. Ho veuen. El Nadal de 1959 Claudi Ametlla, el veterà periodista i polític d'Acció Catalana, escriu al seu col·lega, a l'exili Lluís Nicolau d'Olwer, el prestigiós intel·lectual, i també alt dirigent de la formació. Li fa l'anàlisi de les febleses i les misèries de la política clandestina a Catalunya: «A Catalunya tots els partits anteriors a la guerra han de considerar-se morts. Però cal fer una excepció per la Unió Democràtica, la força que més ha fet contra Franco, mercès a les seves connexions internacionals». Què està passant?

Això, que des de el 27 de gener de 1939 Unió comença a treballar per la reconstrucció de Catalunya i a combatre persistentment la dictadura a l'interior i a Europa. La tècnica del fer foc de les brases. Dins Miquel Coll i Alentorn farà de frontissa amb el passat i amb el present i el futur. Des de la clandestinitat, des de els pisos foscos, s'organitzaran els antics i nous militant d'Unió: trobar-se, retrobar-se, enraonar, ensenyar la llengua, la cultura, la història... I veure que a la universitat hi ha el futur roent. El 1946 entren a Unió joves que estan fent molt soroll a les aules: Agustí Bassols; Anton Cañellas; Josep Maria Piñol; Claudi Martínez Girona... Començarà a explicar-se el relat del país de l'entremig a l'exterior.

A l'hivern de 1951 (aleshores Unió té uns 300 afiliats) Bassols i Cañellas viuen una gimcana de suspens i pors per anar al Congrés de l'MRP (Moviment República Popular) francès. A Nantes. Els van rebre amb aplaudiments com a representants de *l'altre mur*. Dins i fora. Enmig, ells, però Unió, Catalunya, ja queda permanentment connectada a Europa gràcies a la democràcia cristina i als contactes internacionals. És el mirall.

Les informacions a les ambaixades en mà, les notícies que poden sortir al *Times*, a la *BBC*... Fins al titular planetari de 1966: «Volem bisbes catalans!» És així perquè Franco és el veritable cap de recursos humans de l'església espanyola i escull els bisbes. Unió diu prou. La democràcia cristiana italiana aconsella a Anton Cañellas protestar davant de Pau VI. Missió: manifestar-se mentre presideix la processó a la basílica de Santa Maria Trastevere. I allà estan. Aixecant unes pancartes que resen: «La Catalogna chiede

vescovi catalani». L'acte dels catalans fa obrir boques. És la primera manifestació pública davant el Papa. El ressò mediàtic és mundial.

El país de l'entremig actua a totes bandes. A l'interior el 1959 Luís Martínez de Galinsoga, director de *La Vanguardia* diu: «los catalanes son una mierda». Boicot. Protesta. Militants d'Unió escampen diaris, envien notes als subscriptors, trenquen els vidres. D'altres entren i surten dels consolats estrangers: porten informes denunciant la violència de la dictadura. El país cada cop més és una sopa de lletres ideològiques, partits, faccions, noves generacions que s'incorporen a

---

MALGRAT EL GENOCIDI, MALGRAT LA METRALLADORA DELS RELATS HEGEMÒNICS EL PAÍS DE L'ENTREMIG CONTINUA VIU. COM UNA ESPELMA A LA GOLA DEL LLOP

---

la lluita contra la dictadura, fronts cada cop més oberts: obrers, universitaris, l'església catalana... Però el règim considera aquell petit partit català altament subversiu. Per què? Senzill, pel seu ADN: cristià i catalanista. Còctel revolucionari, combinat explosiu, fórmula inèdita encara als anys seixanta. Arriba el Clac! Decapitació. La direcció queda desmantellada. Gener de 1969. És clar, abans hi havia un degoteig de detencions, tortures, multes, sancions, però ara els tallen el cap. No mataran l'organisme.

El 12 i 13 de juny de 1976 Unió fa el primer Congrés d'un partit polític des de la Guerra Civil a la pell de brau. Coll i Alentorn obre la sessió: «Ens trobem davant el mateix cos col·lectiu que es reunia el mes de gener de l'any 1936 i que ha pogut sobreviure a quaranta anys de persecució i de clandestinitat». No es pot entendre Catalunya sense Unió Democràtica de Catalunya. No es pot entendre la República, la Guerra Civil, la dictadura, la transició... Perquè no és la memòria d'un partit, és la memòria d'un país que sempre és a quadrets, perquè sense ells, el *rubik*, no existeix.

EL PAÍS CADA COP MÉS ÉS UNA SOPA DE LLETRES IDEOLÒGIQUES, PARTITS, FACCIIONS, NOVES GENERACIONS QUE S'INCORPOREN A LA LLUITA CONTRA LA DICTADURA

FRANCESC CANOSA FARRAN és periodista, escriptor i professor de la Facultat de Comunicació Blanquerna.